

ELS ABRILS DE L'HOSPITAL 2014

INSTITUT DE RECERCA EN CULTURES MEDIEVALS (IRCVM)

Seminari d'estudis de Doctorat i Màster
«Pràctiques i institucions d'assistència a l'edat
mitjana i moderna»

Resum de les comunicacions

25 abril 2014 (Universitat de Barcelona)

ELS ABRILS DE L'HOSPITAL 2014
Seminari d'Estudis de Doctorat i Màster
« Pràctiques i institucions d'assistència a l'edat mitjana i moderna »

Esther Tello (IMF-CSIC): *La financiación del hospital de San Juan Bautista y Santa María de Villaespesa de Teruel a través de la compra de censales (1481-1518)*

En el marco de los estudios que se llevan a cabo en la IMF en torno al mercado de la deuda, pretendemos centrarnos en el capital y el crédito ligado a la tierra, y en el binomio campo-ciudad. Expondremos el caso del hospital de San Juan Bautista y Santa María de Villaespesa de Teruel, que entre 1481 y 1518 compró 120 censales a campesinos del entorno de la ciudad turolense, quienes hipotecaron sus tierras para hacer frente a diferentes gastos. Con un interés que se situó en torno al 8,4% en estos años, se puede observar la evolución de los censales, que concluyeron —en el mejor de los casos— con la luición de los mismos en los años posteriores a su venta.

Albert Reixach Sala (IMF-CSIC). *El municipi i les elits locals en la gestió de l'Hospital Nou de Girona (de mitjan s. XIV a mitjan s. XV)*

En la present comunicació pretenem examinar la forma amb què l'administració municipal de Girona s'implicà en la gestió d'una de les principals institucions hospitalàries de la ciutat a la baixa edat mitjana, l'anomenat Hospital Nou. Una vegada presentats de forma general els orígens de l'establiment al segle XIII i l'inici de la seva vinculació a l'incipient govern municipal de la ciutat a principis del segle XIV, s'exposarà el paper dels òrgans de govern locals en la constitució i la renovació de l'equip director de l'hospital, conformat per un comanador i tres cònsols que representaven, al seu torn, cadascuna de les tres mans en què es dividia la comunitat política local. Mitjançant la reconstrucció de la llista d'ocupants d'aquest equip entre els anys 1345 i 1445, una tasca que ha estat possible en el marc d'una recerca prosopogràfica més àmplia sobre l'administració de la ciutat de l'Onyar durant el mateix període, farem atenció a dues altres qüestions que poden permetre aprofundir en la relació hospital-municipi. D'una banda, s'intentarà veure si la presència en l'òrgan director de l'Hospital Nou tenia algun significat especial en les trajectòries de prohoms que mantenien vincles estrets amb les estructures de govern local de Girona i fins a quin punt arribava a tractar-se d'una plataforma per a la promoció política. De l'altra, a través de diversos casos particulars, es procurarà observar quina mena de beneficis (no només econòmics, és clar, sinó també espirituals o en clau de capital social) reportava a famílies o individus opulents de la ciutat participar en primera persona en la gestió de l'establiment hospitalari. En definitiva, examinarem el grau en què les estratègies particulars o grupals de les elits locals pogueren determinar el posicionament de les institucions municipals de Girona respecte de l'assistència i la caritat, en general, i de l'Hospital Nou, en particular.

Magda Bernaus (CIEE-Barcelona): *Del "funduq" a l'alfòndec: l'assistència al mercader a la Barcelona del segle XIII*

Aquesta comunicació analitzarà els alfòndecs barcelonins del segle XIII en les seves dimensions funcional i material. Per bé que desapareguts en la seva totalitat, els documents asseguren que eren instal·lacions adreçades a assistir i a acollir el mercader estranger fora del seu lloc d'origen, i també deixen veure que el seu disseny —per bé que simple— responia a unes característiques molt precises.

És patent l'existència de dues classes d'alfòndecs barcelonins: els que s'habiliten a la ciutat per als mercaders forans, i els que estableixen els barcelonins en punts mediterranis on hi tenen interessos comercials. Si bé ambdós tipus d'alfòndecs deriven en darrera instància del *funduq* islàmic —una instal·lació que va florir al món islàmic mediterrani a partir del segle XI i que conjuntava funcions comercials, fiscals i caritatives—, l'adaptació del *funduq* a les diferents condicions polítiques i culturals explica les transformacions que va patir la tipologia en el seu períple per la Mediterrània medieval, que inclou una etapa barcelonina.

ELS ABRILS DE L'HOSPITAL 2014
Seminari d'Estudis de Doctorat i Màster
« Pràctiques i institucions d'assistència a l'edat mitjana i moderna »

Carme Domínguez Rodés (Historiadora de l'Art), *Les pintures de la nau de Santa Maria de l'antic hospital de la Santa Creu de Barcelona*

A una de les naus de l'antic Hospital de la Santa Creu de Barcelona, avui sala de lectura de la Biblioteca de Catalunya, hi veiem una sèrie de pintures en grisalla que decoren part dels seus murs i els arrencaments dels arcs. L'espai decorat correspon, gairebé en tota la seva extensió, a la nau septentrional de l'antic hospital, anomenada nau de Santa Maria, on s'hi va ubicar als inicis del segle XVI la 'infermeria dels homes'. Amb aquesta comunicació tractarem d'analitzar la naturalesa d'unes pintures de les que no hem trobat cap referent en el panorama artístic més proper i aprofitarem per aproximar-nos a l'aspecte original que devia oferir aquest establiment hospitalari medieval.

Ana Rita Rocha (Universidade de Coimbra): *"Acolher os pobres que de seu nom teem": Os Hospitais Medievais de Coimbra (séculos XII-XV)*

Partindo da nossa actual investigação de doutoramento, dedicada à pobreza e caridade em Coimbra, entre os séculos XII e XVI, esta comunicação tem por objectivo, por um lado, dar a conhecer esse mesmo projecto e, por outro, analisar um dos aspectos da prática da assistência na cidade em estudo.

Deste modo, começaremos por apresentar, de forma breve, o nosso projecto de doutoramento, abordando o tema, os objectivos, as fontes e as metodologias.

Num segundo momento, centraremos a nossa atenção num dos principais tipos de estabelecimentos caritativos medievais que ocupavam o espaço urbano de Coimbra: os hospitais. Será privilegiada a caracterização, evolução e inserção destas instituições no tecido urbano, mas também, sempre que que possível, na envoltante socioeconómica, religiosa e política da cidade. Por fim, serão abordados os cuidados que eram prestados aos pobres e doentes nos hospitais de Coimbra.

Clara Jáuregui (Ardit Cultures Medievales - Institut Món Juïc): *Hospital, escola o almoina? El "heqdesh" barceloní i l'assistència medieval jueva*

Que l'aljama de Barcelona, per la seva mida i importància, havia de comptar amb una institució de caire assistencial sembla una qüestió de lògica i pragmatisme. La comunitat jueva, que s'emmirallava tot sovint en la societat cristiana, requeria cobrir les mateixes necessitats en un entorn més sobre poblat. Per aquest motiu sembla possible que l'edifici que acollia l'hospital jueu acomplís diverses funcions. Tot i que el debat a aquest respecte continua obert, podem oferir nous indicis que ens poden ajudar a copsar la realitat assistencial jueva.

Guillem Roca Cabau (UdL - Master Cultures Medievales): *Aproximació historiogràfica als primers hospitals de Lleida (1149-1300)*

Acostament als diferents treballs realitzats sobre els centres hospitalaris de la ciutat de Lleida durant el període comprès entre la conquesta (1149) i la creació de l'Estudi General (1300). Sobretot es centrarà en l'estudi de les diverses iniciatives dreçades just després de la conquesta i la seva íntima relació amb la caritat urbana desenvolupada al segle XIII. Per acabar indicarem les noves perspectives d'estudi que se'ns presenten durant el segle XIV, amb la influència de l'Estudi General en la medicina lleidatana, fins a la creació de l'Hospital General de Santa Maria (1454).

Araceli Rossillo (Ardit Cultures Medievales). *L'activitat de l'hospital de Santa Llúcia de Manresa durant la segona meitat del segle XV a través de protocols notarials*

L'hospital de Santa Llúcia de Manresa, o *hospital inferior*, apareix a la documentació cap a la segona meitat del segle XIII com a lloc d'atenció als pobres. Presentarem com era la seva

ELS ABRILS DE L'HOSPITAL 2014
Seminari d'Estudis de Doctorat i Màster
« Pràctiques i institucions d'assistència a l'edat mitjana i moderna »

administració, la seva activitat, les persones que en feien ús i que hi treballaven a través dels exemples estrets de protocols notarials i de testaments, i com va perdre definitivament les seves funcions assistencials l'any 1564.

Delfi I. Nieto (IRCVN-UB): Assistència: hipòtesi sobre l'existència d'un nexa entre els perseguits i els desvalguts

Tot i la persecució a què foren sotmeses les dissidències espirituals a la baixa edat mitjana, els inquisidors no aconseguiren la col·laboració de la població en la seva tasca. La percepció popular del molts dels anomenats "heretges" es basava més aviat en l'assistència als malalats, els pobres i els desvalguts que aquests desenvolupaven dins i fora de les seves comunitats. En aquesta comunicació tractaré de quantificar i qualificar aquesta activitat assistencial dels grups perseguits i vincular-la a l'èxit o el fracàs relatiu de la seva persecució.

Alejandro Martínez Giralt (UdG): L'hospital de pobres d'Hostalric. Un cas de patronatge aristocràtic d'institucions assistencials al segle XIV

La vila d'Hostalric, fundada pels vescomtes de Cabrera a mitjan segle XIII, comptava en començar la dècada de 1340 amb una institució caritativa patrocinada de nou pels seus mateixos senyors. Es tracta del seu propi hospital de pobres, del qual ben poc se'n sap i del que, per desgràcia, tampoc no sembla haver-ne quedat cap rastre. Tanmateix, gràcies a la documentació d'arxiu encara és possible, si més no, determinar-ne els orígens i reconstruir-ne la gestió en el decurs del segle XIV.

Miquel Àngel Fumanal Pagès (UB - Culturània SC). Els primers "conversos" i l'assistència als hospitals de Peralada, Olot, Figueres i Crespià (s. XIII-XIV)

En el pas del segle XIII i XIV la direcció dels hospitals de viles petites i mitjanes gironines es familiaritza amb un tipus de persones que es "donen" a l'ofici d'hospitalers, renunciant a la seva vida anterior, i posant-se sota obediència directa del bisbe corresponent. Aquests donats rebien habitualment el nom de "conversos", fet que ha originat no poques confusions en la historiografia tradicional. Alguns d'aquests noms han pervingut a través de diversos documents continguts en arxius laics i eclesiàstics, des d'on es poden extreure dades (origen, càrrec, condició social...) dels seus protagonistes, que foren els primers encarregats de l'assistència a malalts, rodamóns i pelegrins. En aquest sentit, es proposa un recorregut a través de la història en part publicada i en part inèdita de 4 hospitals exemplars del nord-est català: Peralada (d'orígens remots, en ple funcionament al segle XIII), Olot, Figueres (ambdós posats en "marxa" l'any 1313) i Crespià, a l'Empordà, un cas atípic d'antic hospital rural.

Raúl Villagrasa Elías (Universidad de Zaragoza). La red de hospitales en el Aragón medieval (ss. XII-XV)

El objetivo de esta comunicación es presentar un proyecto de estudio general de las instituciones hospitalarias en el todo el territorio aragonés. Dicho de otra manera, ver qué dinámicas se sucedieron desde los primeros hospitales pirenaicos del siglo XII hasta la culminación de este proceso con los hospitales generales urbanos, con el ejemplo paradigmático en Aragón de la fundación del Hospital de Nuestra Señora de Gracia en Zaragoza en el siglo XV. Y además, incluir tanto los grandes establecimientos de las ciudades como la multiplicidad de pequeños hospitales que abundaron también en el mundo rural.

Maria del Mar Rovira Marquès (ACAF-ART, UB). L'Hospital Militar del carrer Tallers. Adaptació hospitalària del convent de St. Vicenç de Paül durant la Guerra del Francès

El convent de Sant Vicenç de Paül (1704-1942) i la seva església, actual parròquia de Sant Pere

ELS ABRILS DE L'HOSPITAL 2014
Seminari d'Estudis de Doctorat i Màster
« Pràctiques i institucions d'assistència a l'edat mitjana i moderna »

Nolasc, patiren un canvi substancial amb l'arribada de les tropes franceses a Barcelona l'any 1808. El 12 de febrer de 1809, davant de la necessitat de disposar d'un nou hospital pels soldats ferits i la saturació en la qual es trobaven l'hospital civil de la Santa Creu i els militars de Jonqueres i Sant Pau, l'exèrcit francès passà a ocupar el convent de St. Vicenç de Paül per tal de convertir-lo a un ús sanitari militar.

La comunicació pretén presentar, a través de les guies de Barcelona, els dietaris, la premsa i la documentació de l'època conservada (escrita i gràfica), la situació que patiren els sis conjunts conventuals i monàstics convertits en hospitals assistencials militars durant la Guerra del Francès, posant èmfasi en l'adaptació del conjunt de St. Vicenç de Paül i com va afectar aquesta política assistencial a la gestió patrimonial i de la congregació missionista que hi residia.